

dana općenito zvali don Laža) sjetiti svoga kancelarstva za biskupa Nakića i onog »uzornog kancelarijskog uredovnja«, koje se primjerice odnosi na prodaju jedne konventualske kuće, a usko je svezana s falsifikacijom spisa, koji su navodno stigli iz nuncijature. »Ispravno djelovanje« don Marka vidi se zacijelo i iz toga, što je morao iz kancelarije da seli zbog neurednih spisa, nepredanih računa itd.

Kad se uz ovo »uzorno« političko i socijalno djelovanje probudi spomen na redarstveni protokol, što ga je dn Marko pred dvije godine u vezi s jednom ženskom osobom morao da sačini pred zagrebačkom policijom, te na onu zgodu iz Splita, kad je za svečane tijelovske procesije, za koje je don Marko nosio svetootajstvo jedna žena javno poviknula: »O Isukrste u čije si pao ruke«, onda držimo, da će nam i »moralno« djelovanje don Marka, starokatoličkog biskupa, biti prilično jasno.

Haeckel kao prirodoznanac.

Priroda! Velika je i zamamljiva naša priroda. Sretan je ko ima već od naravi neku sklonost prema njoj. Neka ju promatra, neka joj se divi — ali neka ju ne obožava! Priroda nije Bog, niti je Bog priroda. Priroda je djelo ruku Božjih i vodi k spoznaji pravoga osobnoga Boga, ako je vodena zdravim razumom i zdravom filozofijom. Haeckel nije bio kao prirodoznanac u knjizi »Tajne Sveta« sretne ruke. Neškoloivan u specijalnoj filozofiji a zanesen velikim iznašašćima i izumima svojega doba baš u carstvu prirode, vjerski manjkavo podučen, stvorio je Haeckel svoj prirodoznanstveni »Credo« i predao ga »obliku monizma u knjizi »Tajne Svijeta«. A htio je svoj »Credo« utvrditi faktima iz prirode.

Već samo taj pokušaj stvaranja jednog »prirodoznanstvenog« naziranja može se nazvati neuspjelim, jer prelazi odmjerene granice prirodnog carstva. Moralni i vjerski nazori, koji sačinjavaju naziranje na svijet, ne nalaze se ni najboljim dalekozorima, ni mikroskopima, ni najfinijim noževina za seciranje. Zato se je Haeckel i ljutio na Dubois Reymonda (1818—1896), što mu je postavljanjem sedam nerajriješenih zagonetaka već u pojmu ubio njegovu tezu, da priroda rješava sve pozitivno i da se iz nje da stvoriti jedno dovoljno naziranje na svijet. A što istom njegovi dokazi za monizam prirode?

Haeckel mora, i ako mimo volje, da prizna, da u svijetu vlada stalan red i da sve ima svoju izvjesnu svrhu. Mjesto da onda prirodno zaključči, da red i razumno svrhu može da postavi i vodi samo razumno biće, zadovoljuje se on s tumačenjem, da su one plod samo — prirode. Sve se je razvilo a razvitak vodila je »svemoćna priroda«, jer je u razvoju samo puka mehanika. Polazna točka za razvoj čitavog svemira ima se smatrati eter, koji se sastoji iz dva praelementa.

Jedan daje elektriku, magnetizam, svjetlo i toplinu a drugi težinu i težu. Poslužimo se još teorijom Kanta i Laplacea o razvoju i okretanju te prvotne mase, imamo odgovoreno pitanje: odakle svijet i poredak u svijetu. Dakako bez Boga Stvoritelja! Apstrahirajući od toga, da se za potvrdu svoje »teorije« poziva Haeckel na teoriju Kant-Laplaceovu, pa da nesigurno hoće da dokaže nesigurnini, apstrahirajući i to, da existencija toga praetera nije nikako dokazana, ističe i *sam Kant*, da njegova teorija ne isključuje Boga-Stvoritelja nego ga pretpostavlja. »Ne može se pogledati svemir, a da ne opaziš nabolji red u uređaju i sigurne znakove Božje ruke u savršenosti njegovih odnošaja«. (*Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels 1775*). Osim toga izbjegava Haeckel mudro zamašito pitanje: odakle praeter i kretanja? Ljude od znanosti ne može zadovoljiti odgovor: od vijeka. To bi bila igra s riječima. G. H. Darwin, sin poznatog Darvina, izrekao je na zaključnoj sjednici 75. kongresa prirodoslovaca: »Mi smo vidjeli, da se sunčani sistem mogao razviti iz jedne pramaterije i da imamo dovoljno razloga da vjerujemo, da su se i sva nebeska tjelesa na isti način razvila. Ali i ova pramaterija treba isto tako tumačenja kao i ove zvijezde«. On je mnijenja, da puka prirodna znanost »ne će moći riješiti nikada ove zagonetke«. Haeckel mu se ruga, a i drugima (n. pr. Du Bois-Reymondu) da nijesu »mogli obaći ove poteškoće«. Dakako, da je najlakše »obaći« nijekati, da Haeckel u »Tajne Svijeta« očitno i jasno tvrdi, da se je pramaterija i prvo kretanje!

Haeckel i maimunsko porijeklo čovjeka. Ne može se nikako zanijekati, da Haeckel u »Tajne Sveta« očitno i jasno tvrdi, da se je čovjek i *po duši i po tijelu* razvio iz najsavršenije životinje — majmuna. »Za našu monističku filozofiju . . . ostaje stalnom historičkom činjenicom silno posledična spoznaja, da je čovjek najpre postao od majmuna, a dalje od nekog dugog reda nižih kralježnjaka. Logični temelj ovog pravila naglasio sam već 1866. g. u sedmoj knjizi: *Generalne morfologije* (427)«. »Pravilo, da se čovjek razvio iz nižih kralježnjaka i to ponajpre od pravih majmuna, jest specijalni dedukcioni zaključak, koji proizlazi iz opsega indukcionog zakona descendentne teorije absolutnom potrebom«. (S. 55). U zadnjim desetlećima otkriveni su *dobro* sačuvani skeleti polumajmuna i majmuna u *dostatnom* broju; među ovima se nalaze *svi važni međučlanovi*, koji tvore skupni lančani vez predaka od najstarijih polumajmuna gore do čovjeka«. (S. 56). Da ne bi pomutnjom držali, da su citirane tvrdnje samo njegovo privatno mnijenje ili uvjerenje, uvjera nas lično Haeckel u spomenutom predavanju o Linnéu: »Uopće bih Vas zamolio, da iznesene tvrdnje ne smatrate izljevom moga osobnoga shvaćanja ili voljice nego kao rezultat mnogobrojnih istraživanja, koja su vršili u zadnja tri decenija stručnjaci bez predrasuda«. (18).

Dakle prama ovim bi tvrdnjama bila historička činjenica porijetlo čovjeka od majmuna! Je li istina? Nije! A pozivamo za svjedoka samoga Haeckela, profesora zoologije u Jeni! Gospodin profesor iz Jene govori pred nenaobraženom i nekritičkom masom drukčije, a drukčije opet pred znanstvenim svijetom. U knjizi: *Sistematska phylogenia* (I. 6.), koja je namijenjena znanstvenom svijetu, izražuje se Haeckel: »Razumljivo je po sebi i ostaje povijest (ljudskog) porijetla jednom hipotezom« a u spomenopisu za proslavu 350 godišnjice sveučilišta u Jeni u radnji pod naslovom: *Naši pradjedovi (Progonotaxis hominis) — kritičke študije o phyletičkoj anthropologiji* čitamo: »Sve predodžbe, koje si mi možemo predočiti na temelju najbrižnijega kritičkog istraživanja svakog pojedinog organizma, *jesu i ostaju hipoteze* (S. 6) . . . Ja opetujem, da moji rodoslovni nacrti nijesu nikakve naučne dogme, nego heuristične (radne) hipoteze . . .« A ova knjiga pisana je 1908. godine! Dakle u isto vrijeme jednima (nestručnjacima) servira se porijetlo čovjeka od majmuna kao *historička* činjenica, a drugima (stručnjacima) kao hipoteza (dvojbena nauka). Mi znamo, da u jedno te isto vrijeme ne može jedna historička istina biti hipotezom, niti hipoteza historičkom činjenicom! Ovo je, najblaže kazano, povlačenje za nos, ili, što no riječ: dvostruko knjigovodstvo, jedna neoprana mrlja na Haeckelovu znanstvenom radu. Mogli bi se s ovim navodima zadovoljiti, jer sam Haeckel upada sebi u protuslovlje. Ipak će biti interesantno, ako se prođu njegovi dokazi, da vidimo njihovu nedosežnost i pri tom, da se otkrije jedna od njegovih najgorih mana: iskrivljivanje činjenica.

a) Prelazna vrsta između čovjeka: majmuna nađena je. Imamo »missing link«. Moderna palaeontologija (nauka o starima okameninama) pokazuje u iskopinama gotove, dobro ušćuvane prelazne kosture. Haeckel govori: »Najglasovitiji i najzanimiviji od svih fosilnih nalaza jest okamenjeni majmunski čovek iz Jave, koga je 1891. otkrio nizozemski vojnički liječnik Eugen Dubois, mnogospominjani: *pithecanthropus erectus*. To je u istinu mnogotraženi »missing link« navodno »manjkavi članak« u lancu primata, koji se proteže neprekidno od najnižih majmuna pa gore do najrazvitijega čovjeka. . . . Pronalaskom ovog fosilnog majmunskog čovjeka iz Jave dokazan je dakle već sa strane palaeontologije postanak čovjeka od majmuna tako jasno i sigurno, kako se već to glasom uporedbene anatomije i ontogenije zbililo« (56). Što je na stvari? Zar je holandski liječnik doista našao čitav kostur majmuno-čovjeka? Nije! Našao je 1891. g. liječnik Dubois jedan zub, a mjesec dana kasnije komad gornjeg dijela lubanje metar dalek od prijašnjeg nalazišta. Godinu dana kasnije našao je nešto podalje, oko 15 metara, jednu bedrenu kost. A Haeckel priča o čitavim kosturima majmuno-čovjeka! Nikako nije sigurno, da tri pronađene koštice spadaju uopće

zajedno i dapače da se može kao stalnije ustvrditi, da je dio lubanje od majmuna, dok bi bedrena kost bila čovječja. A došli su u skupno nalazište zajedničkom borbom ili naplavom. (Kohlbrugge, Die morphologische Abstammung des Menschen. Stuttgart 1908). Drugi učeniak (Bumüller), koji je proučio točno bedrenu kost veli, da je prava majmunska kost, ali ujedno nijeće njezinom nosiocu sposobnost uspravnog hodanja. Prema tome bio bi i naslov »*Pithecanthropus erectus*« — majmun-čovjek uspravnog hoda — neispravan. Osim toga trijezna znanost ispitala je i tlo, gdje se našao naš »pradjed«. I konstatiralo se, da tlo nije tako staro, kako bi moralo biti, da je taj majmunočovjek naš »pradjed«. Profesor Martin-Leiden došao je do ovog rezultata istraživanjem okamenina ostalih životinja u nalazištu, a profesor Volz slaže se s njim ispitavši tlo geološki. Materijal, gdje se »pradjeda« našli izbačen je iz obližnjeg vulkana Lawu-kukusan, spada u kasnije diluvijsko doba, dakle kad su već i u Evropi hodali pravi i besprikorni ljudi.

b) Haeckel veli, da je njegov »biogenetski temeljni zakon« ključ, koji nas uvada u tajnu razvoju ljudskog bića i da rješava čitavo pitanje postanka čovjeka u smislu njegovog monizma. Leipciški profesor W. His predbacuje Haeckelu već sam naziv »zakon«, kad se taj cijeli problem nije dovinuo ni do stupnja obične hipoteze.

Kako glasi »biogenetski zakon«? Ontogeneza je palingeneza filogeneze. Zvučan zakon. Haeckel uopće voli manjkavost naobrazbe, da skrrije pod nepoznate riječi i da stvara pseudoznanost. Po ovom »zakonu« svako biće prođe prije rođenja sve one oblike, koje je u prošlosti prošla njegova vrsta, kojoj pripada. Aplicirano na čovjeka glasi: ljudski zametak prođe sve stadije, koje su svojedobno prošle životinje, iz kojih se razvio potpun čovjek. Čujmo Haeckela! »Bitno podudaranje u vanjskom telesnom obliku i u nutarnjoj građi, koju u svojoj prvoj tvorbenoj periodu pokazuju embriji čoveka i ostalih kralježnjaka jest embriološka činjenica prvog reda. Iz nje se prema biogenetskom temeljnom zakonu daču izvesti najvažniji zaključci. Prema tome nema za to nikakvog drugog objašnjenja do li poprimiteljenja nasljednosti od jedne zajedničke osnovne forme. Ako vidimo, da su u jednom te istom stadiju zameci čovjeka i majmuna, psa i kunića, svinje i ovce, doduše kao viši kralježnjaci raspoznavi, no ne da se mogu razlikovati, to se ta činjenica može rastumačiti jedino zajedničkim podrijetlom« (S. 44). Haeckel daje »zakonu« opću vrijednost i stvara zaključke za jedinstveno porijeklo čovjeka i majmuna. Naravno, da su demagozi protiv kršćanstva shvatili zakon dogmom i udri s njim proti kršćanskom mišljenju. A ipak je čitav »biogenetski zakon« jedna »zračna hipoteza«!

Već sam Haeckel nije do njega mnogo držao, jer ga je »poboljšao«. U kokošjem jajetu, na kojem je kokoš bila nasadena, nalazi se mala pile u cilju razvoja unapredćanogeneze — do potpunog pileta.

a ne u cilju razvoja unatrag (palingeneze). Prama tome svako oplođeno jaje sadržaje već u sebi *virtualno* sve osebite pileta, koje će se onda u vremenu razviti. Dakle embrijo obuhvaća budućnost a ne prošlost! Zato je Haeckel dodao činogenesu i tim već je sam bitno izmijenio svoj »osnovni veliki zakon«. Interesantno je čuti što i drugi učenjaci misle o ovom zakonu, za koji Haeckel tvrdi da je »jedna jasna činjenicama utvrđena teorija«. E.v.Cyou izrugiva se fino silnoj Haeckelovoj fantaziji, koja se samo na podlozi vanjske sličnosti stvorila i unutarnje veze. »Haeckelov postupak slični u stvari ovome. Mi želimo, da imamo sliku jednog svog preda, koji je, recimo, živio u X. stoljeću. Jer mi *mislimo*, da nam je bio sličan, obučemo se sami u odijelo iz X. vijeka. Kad umjetnik svrši djelo, nalazimo veliku sličnost između sebe i preda pa o autentičnosti slike stvaramo iluzije: mi više ne dvojimo, da je slika doista portret jednoga od naših preda«. (Gott »Kultur und Gegenwart« ocjenjuje I. E. Boas ovako Haeckelovo otkriće: »Zakon je morao biti odmah u početku nadopunjivan i popravljan . . . Drugim riječima: »zakon« nije zakon, jednog stvarnog opetovanja filogeneze za vrijeme ontogeneze nema« (III. Abt.).

c) Drugi temeljni neuspjeh Haeckelov jest operiranje sa *zakonom o substanci*. Taj zakon je »najveće djelo XIX. veka, u koliko su mu svi drugi zakoni podređeni«. On je »najvažniji i najširi prirodni zakon, pravi i jedini kozmološki osnovni zakon« ((136). Ovakav naziv dao je samovlasno Haeckel spojivši netačno u svoj »zakon« o substanci Lavoisierov zakon o uzdržanju tvari (konstantnost materije) i R. Mayerov zakon o održanju sile (konstantnost energije). Što hoće Haeckel s ovim »zakonom o substanci«? »Naše čvrsto monističko osvedočenje, da je kozmološki temeljni zakon od općenite vrijednosti za cjelokupnu prirodu, uzima zato vrlo visoko znamenovanje. Time se pak ne dokazuje samo pozitivno principiijelno jedinstvo kozmosa i kauzalni (uzročni) vez sviju nama poznatih pojava, već se time ujedno postizava negativno *naivši intelektualni napredak*, naime: definitivan pad triju središnjih dogma metafizike: Bog, sloboda i besmrtnost!« (149). A kako Haeckel zamišlja djelovanje »zakona«, što ga je sam skalupio? Materija i sile u svemiru djeluju trajno i neprestano. Ako jedno tijelo propadne iz njegove se enerđije i materije stvara jednaka enerđija i materija ali u drugom obliku. Tako svijet teče i okreće se od vijeka do vijeka. Dakle je svijet i život na svijetu vječan! Međutim Haeckel zaboravlja u isprisanju samoga sebe na primitivna načela u fizici. Ako se već bavi fizičkim zakonima, zaboravlja, da oni nemaju onako jednostavno vrijednosti za svemir, nego za ono, što se u fizici zove »zatvoreni sistem«, dakle za jedan ograničen dio svemira, ali ne za čitav svemir. Kad fizičar govori o »svijetu«, shvaća ga on u svom značenju: dokle mogu njegovi instrumenti i pokusi doprijeti. Haeckel je dakle već i pri ovom zakonu prešao svoju zadaću konstatacije i protegnuo vri-

jednost zakona ponovno s nakanom da zavede neuku čitalačku publiku kao da znanost tobože potvrđuje njegov zakon o substanci. Je li Haeckel stručnjak u fizici kao Mayer, Thomson, Clausius, Hirn, Joule, da ima pravo stvarati izmjene i samo na poziv svoga autoriteta da stvara »zakone«? Možda Haeckel ima pravo, da na temelju svestranog i dubokog studija fizike ovako imperatorski potezom pera preinačuje zakone i pravi nove? Vjerujemo mu kad riše sam svoje znanje u fizici: »Ja sam osobno puki diletant na ovom području«. Kasnije potvrđuje ove navode u obrambenom spisu: »U većem dijelu prirodnih znanosti imam samo ono općenito znanje, koje se može od svakoga zahtijevati, koji je prošao gimnazijalsku i akademsku naobrazbu. To vrijedi napose o fizici i kemiji«. Dakle zoolog Haeckel, diletant u fizici i kemiji, stvara autoritativno, po miloj volji i bez ikakvih dokaza »nove« zakone i pruža čitateljima rog za svijet! Ali još nešto! Profesor iz Jene pošao je još i dalje! On je dapače potpunoma izostavio drugi dio »zakona o energiji«, što ga je pronašao Clausius. Prvi dio zakona uči o konstantnosti energije a drugi dio govori o rasipavanju energije: entropija svemira teži k maksimumu. A baš zakon entropije ima u fizici veliko značenje! Sam Helmholtz, kojega Haeckel voli isticati kao svoga tobožnjega pristašu, a saradnik na ovom zakonu tvrdi, da će doći vrijeme, gdje »će sva zaliha energije preći u toplinu a sva toplina izjednačit će se u svemiru. Tada je iscrpena svaka mogućnost daljnje promjene, tad će potpunoma prestati raditi svaka bilo koja naravna pojava. U kratko, svemir od tog časa biće odsuden na vječni mir«. (Wissenschaftliche Vorträge II. 117). Dakle Helmholtz proriče svemiru na temelju Clausijeva zakona posve drugu sudbinu. Dok će po Haeckelu svemir vječno trajati i vječno se pomladivati u ovom životu i sjaju, dotle Helmholtz i većina fizičara s njim tvrde, da će prestati život na svijetu. Ako život prestaje, onda nije vječan, ako nije vječan onda ima i početak. A tko je onda onaj, koji je dao početak života? I Haeckel uviđa dalekosežnu i ubitačnu posljednicu Clausijeva zakona za svoju »vječnost« svijeta i za stalnost svoga monističkog naziranja. Ali profesor iz Jene brzo je gotov i s ovim zakonom. On mu — dakako bez ikakva dokaza — poriče vrijednost. »Kad bi ovo upravljenje ove nauke bilo ispravno, to bi onda tom primljenom »koncu sveta« morao odgovarati i prvobitni »početak« istoga. Obe su ove predodžbe *prama našem* monističkom i konzekventnom svatanju večnog kozmogenetskog procesa jednako neodržive« (159). Dakle, jer se ne slaže s njegovim monističkim shvatanjem, jest naprosto krivo! Ovakav način pobijanja je vrlo lak i lagodan, ali nije — znanstven ni pošten! Za potvrdu Haeckelove nesposobnosti iznijet čemo mnijenje profesora petrogradskog sveučilišta Chwolsona i savjesnog fizičara Oliver Lodgea. Chwolson je ispisao čitavu kritičku študiju o knjizi »Tajne svijeta« (Hegel, Haeckel, Kossuth i dvanaesta za-

povijed«), gdje postavlja 12 zapovijedi za pisca knjiga. Ona glasi: ne piši o onom, što ne razumiješ! Ta zapovijed ima se specijalno primijeniti na Haeckelovo razglabanje o zakonu energije. »Haeckel nema ni pojma o sadržaju zakona energije. Nije se podvrgao ni malom naporu, da upozna taj zakon, a crpao je svoje znanje iz mutnih vrela. Sve, što priča o »temelju« i »zvijezdi vodilji« svoje filozofije, jest naprosto totalno krivo« (O. c. 51). »Rezultat našega istraživanja jest užasan, mogu kazati grozan. Sve, ma baš sve, što Haeckel govori u vezi s pitanjima iz fizike, pa tumači i tvrdi, jest krivo i počiva na nerazumijevanju ili pokazuje jedno upravo nevjerovatno neznanje najprimitivnijih pitanja. I o samom zakonu, kojega nazivlje »zvijezdom vodiljom« svoje filozofije, nema ni najprimitivnijeg školskog znanja. Ovim potpunim neznanjem, misli Haeckel, da može proglasiti neodrživim fundamenat moderne fizike: kinetsku teoriju substance« (O. c. 76). Lodge u knjizi: »Leben und Materie« (Berlin 1908) uzima položaj prama profesoru iz Jene u ovim riječima: »Da posудиš Haeckelov monizam, ne trebaš se pozivati na stručnjake filozofe. Dovoljno je, ako ga ogledaš na prirodoznanstvenom polju i pokažeš, kako je Haeckel u težnji da sve pojednostavi tako omalovažio nekoje činjenice, da je prirodoznanstvene teorije sveo do fantazije i hipoteze i pri tom izgubio dodir sa zbiljskom znanosti. Činjenice, koje Haeckel niječe i koje izdiže, izabrane su samovoljno prama tome, da li se slažu s njegovim filozofskim sistemom ili ne«.

Međutim čemu navodamo umijanja drugih učenjaka, kada je sam sebi Haeckel potpisao smrtni osudu pokušavši da dokaže svoj »zakon« — falsifikovanjem. God. 1868. izdao je Haeckel prvo izdanje svoje »Naravna povijest stvaranja svijeta«. Na strani 242. nalaze se otisci embrija: čovjeka, mačmuna i psa, a na strani 248. embrijo: psa, pijetla i kornjače. Zadnje tri slike bile su otisci jednog te istog klišeja t. j. slike su bile iste samo potpis slike bio je različit! Što znači ovakav postupak? Ljudi znanosti shvatili su ovo manevriranje jednostavnim varanjem i stadoše odmah protestirati. Tako profesor zoologije u Baselu Rüttmeyer, koji tvrdi u »Archiv für Anthropologie« (Bd. VIII. 300), da je Haeckel svojevoljno modelirao otiske. Dakako, da ga je Haeckel po običaju izgrdio na pasja kola, ali je svejedno i dalje ostao kod svoje — falsifikacije. Profesor anatomije u Leipzigu W. His izražava se za slike, da su slobodne izmišljotine Haeckelove, nevidene do sad od smrtnika. On dolazi do zaključka: »Mogu drugi stoga cijeniti g. Haeckela kao radinoga i bezobzirnog vođu; po mom mišljenju, on je po ovom načinu borbe odrekao se prava, da se ozbiljno računa u broj savjesnih istraživača.« (»Unsere Körperform und das physiologische Problem ihrer Entstehung«). Profesor Semper iz Würzburga veli, da Haeckelove polazne činjenice za razmatranje ne može zoolog mirne duše uzeti za činjenice. Pošto je i njega izgrdio Haeckel u »Otvorenom pismu« (Ham-

burg 1877) morao je konačno pred znanstvenim svijetom kapitulirati i priznati svoj grijeh. Učinio je to u 4. izdanju »Anthropogenie« (1891), gdje u apologetskom zaključku veli: »Stručnjački sudrugovi znaju, da se tu radilo o jednoj vrlo nepromišljenoj ludosti, koju sam ja bona fide (u dobroj nakani) počinio kod naglog uspostavljanja malog broja ilustracija prvog izdanja »Naravna povjest stvaranja«. Ja sam ilustrirao u tri identične slike tri veoma slična predmeta, tako slična, da ih, kako je poznato, nijedan embriolog ne može razlikovati. Već u drugom izdanju popravio sam pogrešku, koja mi je nanijela sumnju hotimičnog falsifikovanja«. Je li Haeckel doista radio »bona fide«? Je li ovo priznanje iskreno? Godina 1908. dala nam je ponovno sjajan dokumenat, da je naše skeptičko pitanje opravdano. God. 1907. izdao je brošuru: »Das Menschenproblem und die Herrentiere von Linné« gdje ponovno prekuhava davno zabačene »svoje« teorije. Da utvrdi svoje nazore priložio je ovom predavanju i tri slike. Slika I. nosi 5 kostura s natpisom: kosturi petorice čovjekomajmuna. Prvi kostur jest kostur-čovjeka. Svakome je svrha očita odmah u prvi mah, da se čitateljima dokaže tobožnja sličnost majmuna i čovjeka. U tu svrhu morao je naslikane majmune »poljepšati«. Slika II. i III. donasaju dokaze iz embriologije u smislu njegovog biogenetskog zakona. Slika II. jest embrijo svinje, kunića i čovjeka u raznom stadiju. Slika III. jest embrijo triju sisavaca na najsličnijem razvojnom stadiju: šišmiš, gibbon i čovjek. Embrijo gibona i čovjeka bili su, suviše slični, a da ne bi svratili pozornost stručnjaka na se. Raznolite točne kontrole i ispitivanja bili su porazni za Haeckela. Prvi, koji je dignuo svoj prosvjed i rasvijetlio ovaj novi pokušaj »prosvjećavanja« bio je dr. Brass u knjizi: »Das Affenproblem, Professor Ernst Haeckels neueste gefälschte Embryonenbilder«. (Biologischer Verlag, Leipzig 42). On veli: »Gospodine profesore Haeckel! Vaš embrijo gibona (S 2) nastao je tako, da ste vi uzeli iz spomenute zbirke Selenke (desete knjige) figuru 28. i prenijeli ju na stranicu 357., te ste ju točno kopirali sve do repa, a rep za petnaest do šesnaest kralježaka skratili, a na to ste mu još dali smjer prema gore kao kod embrija čovjeka«. Odmah pošilje ovako jasnog otkrića evo i »Münchener Allgemeine Zeitung« od 19. XII. 1908., gdje komentira Haeckelovu knjigu i Brassovo otkriće. »S mukom slijedi čovjek ova teška predbacivanja! jer ove ne uništavaju samo ugled istraživaoca i čast jednog, u širokim krugovima, unatoč mnogih skretanja uvaženog muža, nego ona bi također otkrila jednu sramotnu liagu njemačke znanosti. No nažalost ne može se čovjek da riješi dojma, da dr. Brass ima pravo. Njegove slike, izvadene iz originala, govore odviše jasno. A prije svega: zašto Haeckel ne spominje nikada vrela za svoje slike? Primjer, protumačen od Brassa, mora da začudi i svakog lajika: jedan ljudski embrijo po Hisu nakitio je Haeckel s 44 mjesto s 33 kralježnjaka!

Na ovoj činjenici ne da se ništa mijenjati, hoće li onda biti bolje s drugim slikama? Iz ovog eklatantnog pokusa čini se vrlo dvojbenim«. Na 24. XII. 1908. daje profesor iz Jene svoju obranu u berlinskoj »Volkszeitung«. Po svom starom adetu iza hvalospjeva monističkom nazoru i besprimjernog pogrdjivanja dra. Brassa, gdje mu naziva brošuru pamfletom, imenuje ga namjernim falsifikatorom, farizejcem, zlobnim čovjekom — dakako sve bez dokaza. Na koncu konca ipak priznaje Haeckel zločin falsifikovanja: »Da u kratko dovršim divljačku borbu, iznijet ću odmah pokajničko priznanje, da je jedan maleni dio mojih mnogobrojnih slika embrija (šest do osam od stotine) doista »iskrivljivanje one, kod kojih je materijal za opažanje bio tako nedostatan i nepotpun, da je čovjek kod sastavljanja jednog skupnog niza prisiljen, da praznine ispuni hipotezama i pomoću uporedbene sinteze *da manjkave članke* konstruirati«. Ovakovo priznanje bilo bi po Haeckelu katastrofalno, ali da ne ostane sam u blatu zavlaci u nj i druge učenjake. »Sad bih se nakon ovog važnog priznanja »krivotvorenja« morao držati »osuđenim i uništenim«, kad se ne bih mogao utješiti, da imam uza se na optuženičkoj klupi stotine sukrivaca, među njima najpoznatije posmatrača i najmjerodavnije biologe«. Ovakom klevetom na svoje kolege htio bi Haeckel da se opere, ali mu nije pošlo za rukom, jer je njemačka učena javnost opet se podigla, da žigoše vlastitog sina klevetnika. Evo do ovakvih žalosnih posljedica dovela je Haeckela ljubav k »prirodi«, to jest jedno fantastično i fanatično oduševljenje za prirodu, koju je htio u svom monističkom »Credū« postaviti na oltar mjesto njezino Stvorca.

Dr. I. B.